

5. Prejav túžby po slobode a spravodlivosti v slovenskej romantickej literatúre

Spoločenská situácia

Romantizmus nastupuje do sl. lit. koncom 20-tych rokov 19. stor. a vrcholí po revolúcii v r. 1848/49.

Spolu s týmto smerom nastupuje nová mladá generácia - Mladé Slovensko (MS), ktorá chcela zmeniť život. Ovplyvnená revolučnými udalosťami na zač. 19. st. v Európe si kládla vysoké ciele. Najdôležitejšími z nich boli dosiahnutie národnej a sociálnej slobody (slob. ľudu).

Generácia MS sa zaslúžila o založenie spolku Spoločnosť česko-slovanská (SČS - 1828) v Bratislave na evanjelickom lýceu. Spočiatku to bol spolok kultúrny a literárny. Keď sa stal podpredsedom E. Štúr, stala sa SČS aj národným a politickým hnutím. Jedným zo zakladateľov SČS bola aj Samo Chalupka (najstarší štúrovec).

Z požiadaviek a cieľov štúrovcov sa podarilo dospieť jedine ku jednotnej a celonárodnej podobe spis. jazyka.

Ten bol kodifikovaný v roku 1843 po spoločnej porade Štúra, Hurbana a Hodžu na fare v Hlbokom. Základom bolo stredoslovenské nárečie, ktoré podľa Štúra najviac vystihuje národný charakter, najmenej ovplyvnený cudzími vplyvmi.

Pravopis bol založený na fonetickom základe (píš ako počuješ).

Proti slovenčine sa opäť postavil Ján Kollár. Napísal polemic-ký (ostro kritický) spis, ale so svojimi argumentmi neuspel, väčšina národovcov a vzdelancov si jazyk osvojila.

Prvým dielom v spisovnej SJ bol almanach Nitra. Najznámejší vydavateľ. spolok založený štúrovcami - Tatrín.

Predstavitelia romantizmu v sl. lit.:

Ludovít ŠTÚR:

- Činnosť: a) jazykovedná (diela - obsahujú gramatic. a pravopis. pravidlá: Nárečia slovenskú alebo potreba písania v tomto nárečí; Náuka o reči slovenskej)
- b) politická (vydával Slovenské národné noviny - politické noviny; bol poslancom Uhorského snemu za mesto Zvolen, vystupoval na Uh. sneme, aktívne sa zapojil do revolúcie 48/49)
- c) novinárska a redaktorská (vydával aj lit. časopis Orol tatranský)
- d) literárny kritik a vedec
- e) literárna (lyric. a epic. poézia) - Spevy a piesne

Samo CHALUPKA

- študoval dejiny Slovanov a Slovákov, pretože mal silné vlastenec-ké a národné cítenie. Po štúdiu využil svoje poznatky v súbornom diele Spevy S. Chalupku. Zákl. tematické okruhy jeho tvorby:

- a) minulosť - Mor ho!
Spevy Sama Chalupku
- b) sociálny odboj (zbojnícka tem.) - Kráľohorská
Likavský väzeň
Junák
- c) vpád Turkov a protiturec. odboj - Boj pri Jelšave
Turčín Poničan
Branko

Mor ho!

- epická hrdinská báseň, vrcholné dielo

Hl. idea:

"A ty, mor ho! - hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom."

Slovenskí poslovovia prichádzajú k rímskemu cárovi, ktorý sa zastavil na hraniciach ich vlasti, s mierovým posolstvom. Cár ich posolstvo odmieta, ba vyhráňa sa im, že ich krajinu si podmaní a ich ľud si zotročí. Poslovovia sa naňho vrhnú s výkrikom "Mor ho!" Udatne bojujú, napokon v boji proti presile všetci padnú.

Andrej SLÁDKOVIČ (BRAXATORIS)

- jeden z najmúdrejších a najvzdelanejších štúrovských básnikov, básnik intelektu. Jeho poézia je vzdialená od ľud. slovesn., umelecky náročnejšia. - študoval v Ban. Štiavnici, v Bratislave a VŠ ukončil v Halle. Štúdium v Nem. ovplyvnilo jeho filozofiu (dialektika od známeho nem. filozofa Hegla - teória protikladov) a rozšírilo jeho poznatky nielen zo svetovej lit.

- zástanca Heglovej filozofie

Dielo: Marína

Detvan (básnické skladby)

Marína

- vznikla na základe skutočného citového zážitku autora. Je to básnické spracovanie jeho najväčšej životnej lásky, ktorú prežil v Ban. Štiavnici (ako domáci vychovávateľ - pôvodne sa mali vziať, no on odišiel študovať do Halle a Marínu rodičia vydali za iného, bohatého muža).

- lyricko-epické dielo, má 3 ústredné motívy, ktoré stelesňuje

Marína: - motív krásy
- motív lásky
- motív mladosti

výstavba - 10 veršová strofa

verš - používa slabičný verš - rovnaký počet slabík sa pravidelne strieda (8 & 10 slabičný)

rým - striedavý

jazykové prostriedky: metaforickosť (opakovanie slov na zač. veršov)
anafora - 41. verš: "nemožno mi ťa nelúbiť"
(dvojitý zápor - klad)

Od **1. strofy** autor rozvíja motív krásy a lásky (Marína).

Od **72. strofy** nastupuje aj motív lásky k vlasti, rod. kraju. Tieto 2 city si neprekážajú, naopak sú rovnocenné (protirečí Štúrovi, kt. tvrdí, že nemožno rovnako milovať ženu i vlast).

V **185. strofe** uvažuje nad pojmom "mladosť". Vraví, že nie je ohraňovaná fyzickým vekom, je to niečo, čo máme v sebe.

Vlast' drahú lúbiť v nežnej Maríne

Marínu drahú v peknej otčine

a obe v jednom objímať.

*Marína moja! teda tak sme my
ako tie božie plamene,
ako tie kvety na chladnej zemi,
ako tie drahé kamene;
padajú hviezdy, aj my padneme,
vädnú tie kvety, aj my zvädneme,
a klenoty hruda kryje:
Ale tie hviezdy predsa svietili,*

a pekný život tie kvety žili,
a diamant v hrude nezahynie!

Detvan

- lyricko-epická skladba
- na rozdiel od Maríny je tu v popredí spoločenská tem., nie osobné city.

- dielo je zasadené do rázovitého, pekného prostredia pod Poľanou (Detva), kde sa rozvíja príbeh hl. hrdinu Martina Hudcovie a jeho dievčata (Leny). Má 5 spevov:

1. Martin
2. Družina
3. Slatinský jarmok
4. Vohľady
5. Lapačka

Zámerom autora bolo ukázať vysoké morálne a charakterové hodnoty slov. ľudu, jeho umelecké schopnosti, a to menovite na Martinovi. Jeho najkľadnejšie vlastnosti: statočnosť, odvaha, úprimnosť, hrdosť, sebavedomie a predovš. to, že sa nehanbí za svoj pôvod. Dielo má obranný charakter.

Pavol Jozef ŠAFÁRIK

- rozvíjal myšlienku slovanskej vzájomnosti, venoval sa vedeckej a umeleckej tvorbe.

Diela: (vedecké): Slovanské starožitnosti (dejiny našich predkov)
Slovanský národopis (dejiny folklóru)

Ján BOTTO

- najmladší štúrovec

Diela: Margita a Besná
Žltá lalia
Smrť Jánošíkova

- jeho balady vychádzali z ľudovej slovesnosti (ľud. balada - spätosť s prírodou, motív viny a trestu)

Smrť Jánošíkova

- vrcholné básnické dielo
- prípravou bola kratšia báseň Pieseň o Jánošíkovi.
- autor vychádzal z ľudového podania, no okrem 1. spevu (spomienka na slobodný život Jánošíka na Kráľ. Holi) sú ostatné spevy zobrazujúcim Jánošíka - väzňa, čakajúceho na popravu. Pôvodne malo dielo 7 spevov, neskôr autor pripojil 8. a 9. spev (alegorické).
- najvýznamnejší je 5. spev, v ktorom úvahy hl. hrdinu sú vlastne úvahami básnika. Sloboda, veľmi dôležitá životná hodnota, je tu zosobňovaná, Jánošík sa jej prihovára ako k milovanej osobe.
- ukážka kontrastu: "Zvonia na deň - mne na noc."
- Jánošíkovo väznenie a jeho smrť majú symbolický význam: nepriamo vyjadrená národná nesloboda Slovákov po porážke revolúcie - "Bachov absolutizmus".
- posledné 2 spevy približujú Jánošíka v rozprávkovom svete víl, s ich kráľovnou sa napokon aj ožení. Znovuoživenie Jánošíka je básnickým vyjadrením myšlienky: *Možno vziať slobodu, ale nie túžbu po nej (je nesmrteľná)*.
- dielo môžeme porovnať s dielom *Máj* od Karla Hynka Máchu (hl. hrdina Vilém).

Žltá Talia

V tejto balade autor opísal tragický osud Evičky.

Manželia Adamček a Evička si slúbili, že ich lásku nerozdelí ani smrť. Adamček zomrel, čas plynul. "Pomaly sa hrob ulahýna, a žena na muža zapomína." Začal sa o ňu zaujímať istý pán, Evička dlho neváhala a súhlasila so svadbou. Keď milý nechodí, Evička je nedočkavá. Zrazu začne prah pukať, jej Adamček ide von z hrobu. Otvoril dvere, no vyľakaná Evička ho nechce vidieť. Pojmi do náručia a všetko sa naraz prepadne. Od vtedy tam Evička, ako zakliata na žltú Talia, medzi trnmi vzdychá.

Janko KRÁL

- najrevolučnejší štúrovský básnik

Myšlienky jeho tvorby (revolta, odpor proti nespravodlivosti, nespokojnosť s dobou, túžba po slobode, buričstvo) ho zaraďujú medzi najrevolučnejších básnikov romantizmu v svet. lit. - prirovnávame ho k Byronovi, Hugovi, Petöfimu, Máchovi.

Jeho tvorba je tematicky i žánrovo pestrá, ale celé jeho dielo spája motív túžby po slobode, rozpor medzi snom a realitou a v mnohých dielach dokonca pocit beznádeje. Delí sa do 3 skupín:

1. Epika (balady)
2. Lyrika
3. Zbojnícka tematika

1. Epika (balady) - autor vychádzal z ľudovej slovesnosti:

Kvet; Zverbovaný; Zabitý; Pán v tŕní; Križ a čiapka; Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Príbeh tejto balady sa odohráva v jednej doline, cez ktorú tečie Váh. Starí ľudia vraveli, že vždy na Vstupenie odtiaľ vychádza panna von. Šuhaj, ktorý si oblečie šaty naopak a skočí doprostred Váhu, môže ju odkliať. Potom mu panna vyplatí čokoľvek. Vraj chodí aj do dediny. Každí sa bál, nikto nevyšiel von. Blížilo sa 12 hod., voda sa začala búriť, vetrisko skučalo, na poli zem dunela, peny sa iskrili. Vo vode plávala odpoly ryba chlpatá, po pás človek - panna zakliata. Junák si klakol na kolená, szaspieval Bohu pesničku, prežehnal sa, pozrel na nebo a pobozkal zem. Potom sa hodil do vzbúrenej vody Váhu. Ráno išiel dolinou pastier. Zastal uprostred dediny a oznámil im žalostnú správu...

2. Lyrika: Duma Bratislavská; Orol vták; Orol; Piesne; Jarná pieseň (reakcia na revolúciu 1848/49); Hlásnik národa; Dráma sveta

Orol vták - Autor v básni zosobňuje so slobodným orlom, ktorému je milší voľný let (sloboda) ako celý svet. Opisuje svoje utrpenie, utrpenie autora, ktorý radšej zahynie, akoby žil v nevôli. Vyčíta svojej vlasti, že nanič nedbá.

Hlásnik národa - vyjadruje zúfalstvo nad pasivitou Slovákov v boji za slobodu ("Prečo som ja, jeden živý medzi mŕtvych na svet prišiel?!")

Dráma sveta - cyklus básní, úvahy nad minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou ľudstva

báseň Zloboch; Úkazy - odsúdil tyranských vládcov a nespravodlivosť

3. Zbojnícka tematika: Výlomky z Jánošíka

- v diele nie je hl. hrdinom Jánošík, ale autor tu reaguje na sedliacke povstania proti pánom na Slovensku, ktoré podnietil Jánošík.

Celá skladba má 3 časti:

1. Janko
2. Žobrák
3. Zbojníková balada

Ján KALINČIAK

- hoci v rom. lit. prevláda poézia, rozvíja sa aj próza (J. Kalinčiak + J.M. Hurban)
 - začínal tvorbu poéziou, no skutočné uplatnenie našiel v próze.
- Jeho prozaická tvorba sa delí na 2 skupiny:

a) historická tematika - prevažuje: Bratova ruka; Bozkovci; Mládenec slovenský; historic. romány Knieža liptovské; Orava; Púť lásky

Púť lásky

- hist. novela, najvýzn. dielo, typicky romantické
- Hlavní hrdinovia (Žofia, Janko, Aga Osman) - typickí romantic. hrdinovia - prežívajú hlboké city (láska, žiarlivosť, nenávisť) a nevyhnutne spejú k tragédii (všetci zomierajú).

b) súčasnosť

próza Reštavrácia

- pokus autora preklenúť romantizmus a pravdivo (realisticky) zobrazit' slovenské zemianstvo. V diele je pravdivý obraz upadajúceho slov. zemianstva, ktoré sa snaží udržať si bývalé výsady počas voľieb. Avšak tieto voľby ukážu charakter, morálku i to, že táto trieda nemá budúcnosť.
- dôležitú funkciu plní reč postáv (dialóg & monológ), pretože je charakterizačným prostriedkom postáv.

Jozef Miloslav HURBAN

- vykonával redaktorskú, literárnu a kultúrnohistor. činnosť
 - pokúsil sa o poéziu, no bol úspešnejší v próze. Námety čerpal z minulosti i z prítomnosti
- Historic. prózy: Gottšalk

Olejkár

Satira a výsmech z konzervativizmu meštiactva: Korytnické poháriky
Od Silvestra do troch kráľov